

Երևանի պետական համալսարանի
Հումանիտար և հասարակագիտական
մասնագիտությունների գծով
պրոռեկտոր՝ Է. Սարիյան

» _____ 2020 թ.

ԿԱՐԾԻՔ

ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ

**ՍՎԵՏԼԱՆԱ ԱՐՄԵՆԻ ՍՈՒՐԱԴՅԱՆԻ « ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐԵԼԱՎՍԱՆ ՈՒՊԻՆԵՐԸ ՀՀ ԼԵՌԱՀԱՆՔԱՅԻՆ ԱՐՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՈԼՈՐՏՈՒՄ»**

**ԹԵՄԱՅՈՎ ԱՏԵԼԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ՝ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ
Ը.00.03 - «ՖԻՆԱՆՍՆԵՐ, ՀԱՇՎԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ» ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՄԲ
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՎՆԱԾՈՒԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՀԱՅՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ**

Քննարկմանը մասնակցում էին՝ «Ֆինանսահաշվային» ամբիոնի վարիչ, տ.գ.դ., պրոֆեսոր Հ. Մնացականյանը, տ.գ.դ., պրոֆեսոր Վ. Բոստանջյանը, տ.գ.թ., դոցենտ Ս. Նահապետյանը, տ.գ.թ., դոցենտ Գ.Ս. Կիրակոսյանը, տ.գ.թ., ասիստ. Կ. Սահակյանը, տ.գ.թ., ասիստենտ Գ. Սահակյանը, տ.գ.թ., ասիստենտ Հ. Դովլաթյանը, ավագ լաբորանտ Ա. Սարգսյանը:

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Լեռնահանքային արդյունաբերությունը էական հարկային մուտքեր է ապահովում ՀՀ-ում, ուստի ոլորտի հարկային քաղաքականության բարելավումը արդիական է համարվում: Այս առումով, ոչ միայն գործնականում, այլև տեսաբանների շրջանում հիմնախնդիրներ են առաջանում ուղիներ որոնելու, գնահատելու համար լեռնահանքային արդյունավետության հարկազանձման հատույցը, պարզելու, թե որքանով են արդարացվում ոլորտում ձևավորվող հարկային բեռը և դրանից բխող սոցիալ-տնտեսական զարգացումների տեմպերը: Բացի այդ, լեռնահանքային արդյունաբերության կազմակերպությունները, հանդիսանալով խոշոր հարկատուներ, շահախնդիր են ստանալու հաշվետվողականություն, իրենց հարկային պարտավորությունների և դրանցից բխող սոցիալ-տնտեսական

հատույցների համաչափության մասին, ինչպես նաև այս առումով ունենալու հետադարձ կապ հարկազանձմանը առնչվող բոլոր շահառուների միջև:

Ներկայումս կարևորվում է նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության վարումը ոչ միայն գանձապետական նկատառումներով, այլև հարկման արդարության և հարկային մուտքերի հասցեագրված վերաբաշխման տեսանկյունից: Այս առումով, յոթյաթին հանքարդյունաբերությունում պետք է գանձվի ոչ միայն ֆիսկալ նպատակադրումներով, այլև գործարարության արդյունքերի սոցիալ-տնտեսական համահարթեցման կարգավորիչ դերակատարում պետք է ունենա: Բնօգտագործման այս վճարի քաղաքականությունն իրականացնելիս կարևորություն պետք է տրվի ոչ միայն հանքաքարի ռեսուրսների անարդյունավետ արդյունահանման զսպող մեխանիզմներին, այլև հարկային կարգավորիչ լծակներով արդյունահանման գերշահույթների արդարացի վերաբաշխումներին:

Ներկայումս կարևորվում է նաև լեռնահանքային արդյունաբերության ոլորտում հարկազանձման արդյունավետության որոշումը ներկայացնում է հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնավորվածության աստիճանը, քանի որ այն իր մեջ մի կողմից ամփոփում է պետության կողմից վարվող ֆիսկալ գործունեության արդյունքները, և մյուս կողմից ցույց է տալիս հավաքագրված հարկերի վերաբաշխման ոլորտներն ու օգտագործման թիրախային ուղղություններով օգտագործման փաստացի հատույցը:

Տնտեսավարման արդի փուլում ՀՀ լեռնահանքային արդյունաբերության ոլորտի հարկազանձման գործընթացում անհրաժեշտություն է առաջանում վարելու այնպիսի հարկային քաղաքականություն, որով ներդաշնակություն կստեղծվի տարբեր հարկատեսակների գծով պարտավորությունների ձևավորման շրջանակում: Այս առումով, հարկազանձումը լեռնահանքային արդյունաբերության ոլորտում հնարավորինս պետք է կառուցվի հարկերի հիմնական գործառույթների հայեցակարգի վրա, հաշվի առնելով ինչպես գանձապետական, այնպես էլ վերահսկողական ու մոտիվացիոն մոտեցումները: Բացի այդ, լեռնահանքային արդյունաբերության ոլորտում հարկազանձումը նպաստելով հանրապետության տարածքային զարգացվածության համահարթեցմանը, միաժամանակ պետք է թիրախավորվի այն մարզերի սոցիալ տնտեսական զարգացմանը, որտեղ առավել ակտիվ է ընթանում հանքագործական գործունեությունը:

Լեռնահանքային արդյունաբերությունում վարվող հարկային քաղաքականության հայեցակարգային արդյունավետ մոտեցումների ներդրման և զարգացման հիմնախնդիրների քննարկումները և լուծման ուղիների առաջադրումները արդիական բնույթ են կրում, նամանավանդ, որ դրանք առնչվում են հարկազանձման հատույցի, բնօգտագործման վճարների հաշվարկային բարելավումների, ոլորտի հարկային քաղաքականության կատարելագործման հիմնախնդիրների լուծումներին:

Հետազոտության հիմնական գիտական արդյունքն ու նորույթը

Հետազոտության հիմնական գիտական արդյունքներն ու նորույթը հետևյալներն են.

- ռոյալթիի հաշվարկման դրույքաչափին հավելումներ կատարելիս առաջակվել է հիմք ընդունել ոչ թե ներկայումս կիրառվող հարկվող շահույթ/իրացման շրջանառություն հարաբերակցությունը, այլ հաշվապահական շահույթ/արդյունահանման ինքնարժեք հարաբերակցությունը, որով հանքարդյունաբերության արդիականացման գծով գործնական ակտիվություն կդրսևորվի հարկերի խթանիչ գործառույթներում,
- առաջարկվել է թափոնների գծով բնապահպանական ֆոնդերի աստիճանակարգային ձևավորման մոտեցում, որով հասցեագրելով բնապահպանական հարկերի վերաբաշխումը, թափոնների կառավարման լրացուցիչ գործառույթներ է դրվում լեռնահանքային կազմակերպությունների վրա և հարկազանձման շարժառիթներ ձևավորում թափոնների վերամշակման ակտիվացման ուղղությամբ,
- հաշվետվական տեղակատվական հոսքերի համակարգման նպատակով առաջարկվել են մի շարք նոր կառավարչական հաշիվներ և հաշվային թղթակցություններ, որոնք հաշվեկշռում են լեռնահանքային կազմակերպության հարկազանձման արդյունքներն ու դրանցից բխող համայնքային սոցիալ-տնտեսական հետևանքները;

Ատենախոսության տեսական և կիրառական նշանակությունը

Հետազոտության համար տեսական և տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել հանքարդյունաբերությունում վարվող հարկաբյուջետային քաղաքականության վերաբերյալ հայրենական և արտասահմանյան հետազոտողների աշխատությունները, գիտական հրատարակումները, աշխատանքային փաստաթղթերը, մակրոտնտեսական վերլուծությունները: Ատենախոսությունում օգտագործվել են հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացմանը վերաբերող հաշվետվական տվյալներ, ՀՀ վիճակագրական և ուսումնասիրման բնագավառին առնչվող այլ նյութեր:

Հետազոտության մեջ կիրառվել են գիտական աբստրակցիայի, ֆինանսատնտեսական, գործոնային և փորձագիտական վերլուծության մեթոդներ, ինչպես նաև հարկային հավաքագրումների և դրանց վերաբաշխումների գծով փորձագիտական ուսումնասիրությունների եղանակներ:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրատարակումները

Հետազոտության հիմնադրույթների և գիտական արդյունքների շուրջ մի շարք աշխատանքային քննարկումներ են իրականացվել տնտեսագետ-տեսաբանների, ՀՀ լեռնահանքային ոլորտի կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ, ինչպես նաև կատարված հետազոտության առանձին դրույթներ քննարկվել և արժանացել են հավանության Երևանի հյուսիսային համալսարանի տնտեսագիտության և կառավարման ամբիոնում, ՀՈՒՄԿ հիմնադրամի գիտաժողովում (Երևան 2017), Երևանի հյուսիսային համալսարանի կողմից կազմակերպված միջազգային գիտաժողովում (Երևան 2018 թ.), Թբիլիսի գործարարության Բարձրագույն դպրոցի կողմից կազմակերպված միջազգային գիտաժողովում (Թբիլիսի 2019թ.): Ատենախոսության մեջ քննարկված հարցերն ու հիմնադրույթները իրենց նախնական լուսաբանումն են ստացել հեղինակի 7 հրատարակումներում:

Ատենախոսության համառոտ բովանդակությունը

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Ատենախոսության ներածությունում հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունն ու հրատարակությունը, ներկայացվել են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, օբյեկտը և առարկան, գիտական արդյունքներն ու նորույթը, ստացված արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը, ինչպես նաև հետազոտության տեղեկատվական հիմքերը:

Ատենախոսության առաջին՝ *«Լեռնահանքային արդյունաբերությունում հարկային քաղաքականության իրականացման առանձնահատկությունները»* գլխում քննարկվում են հարկային արդյունավետ քաղաքականության տեսա-մեթոդաբանական մոտեցումները: Հանքարդյունաբերության զարգացումը ուղեկցվում է արտադրական թափոններով, որոնք բնորոշվում են վտանգավորության տարբեր աստիճաններով և ըստ այդմ էլ հարկվում են բնապահպանական վճարներով: Եվ դա է պատճառը, որ ոլորտի կազմակերպությունները հնարավորինս փորձում են արտադրական թափոնները ներկայացնել բնապահպանությանը առնչվող իրենց ոչ վտանգավորության աստիճանով: Հետևաբար, հարկազանձման գործընթացում լուրջ ուշադրություն է դարձվում պոչամբարներում ըստ վտանգավորության աստիճանի կուտակված թափոնների վերլուծության վրա, որը երբեմն իրատեսական չի համարվում և ՀՀ հանքարդյունաբերական կազմակերպություններում իր թերագնահատումն է ստանում:

Ատենախոսության երկրորդ՝ *«Բնապահպանական հարկերի և բնօգտագործման վճարների ձևավորման քաղաքականության բարելավման ուղիները մետաղների հանքարդյունաբերությունում»* գլխում իրենց մեկնաբանություններն են ստանում բնական ռեսուրսների օգտագործման դիմաց հարկային մուտքերի և դրանց օգտագործման քաղաքականության հիմնախնդիրների լուծման ուղիները:

Ներկայումս, միջազգային պրակտիկայում արդեն իսկ խնդիր է դրվում ֆիսկալ լծակներով կարգավորելու էկոարդարությունը, կանխելու բնական պաշարների թեպետ գերշահավետ, բայց անխնա օգտագործումը: Եվ այդ նպատակով սահմանվում են ողջամիտ բնապահպանական ու բնօգտագործման վճարներ, այնպես, որ հարկազանձման նմանատիպ ճանապարհով լուծվեն ոչ միայն ֆիսկալ քաղաքականության խնդիրներ, այլև արդարացվեն բնօգտագործման և բնապահպանական պարտավորությունների նպատակային մարման և արդարացի բաշխման հանրության սպասումները, որով ներկայացվում են հետազոտության նորույթի առաջին և երկրորդ կետերը:

Ատենախոսության երրորդ՝ «Հարկային քաղաքականության արդյունավետության գնահատման հիմնախնդիրները ՀՀ լեռնահանքային արդյունաբերությունում» գլխում ներկայացվում են հարկային հոսքերի և դրանց առնչվող շահառուների սպասումների տեղակատվական հաշվետվողականության համակարգման հիմնախնդիրների լուծումներ:

ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտում վարվող հարկային քաղաքականության արդյունավետությունը գնահատելիս ներկայումս որոշակի տեղեկատվական խնդիրներ են առաջանում: Եվ այդ խնդիրները հիմնականում ծագում են հարկազանձման «տեղեկատվական հետադարձ կապի» ապահովման շրջանակում: Այս առումով, ներկայացվող հաշվետվական տեղեկատվական հոսքերի համակարգման նպատակով առաջարկվում են մի շարք նոր կառավարչական հաշիվներ և հաշվային թղթակցություններ, որոնք կհաշվեկշռեն լեռնահանքային կազմակերպության հարկազանձման արդյունքներն և դրանցից բխող համայնքային սոցիալ-տնտեսական հետևանքները: Կառավարչական հաշվառման տեղեկատվության հենց այս համակարգումն էլ հանդիսացել է ատենախոսության նորույթի երրորդ կետը:

«Եզրակացություն» բաժնում ամփոփվել և համառոտ ներկայացվել են հետազոտության հիմնական եզրակացությունները:

Դիտողություններ աշխատանքի վերաբերյալ

1. Ատենախոսությունում դիտարկելով հարկային արդյունավետ քաղաքականության մշակման ու իրականացման հիմնահարցերը, հեղինակն, այդուհանդերձ, բավարար հիմնավորվածությամբ ու խորությամբ չի ներկայացնում հարկային քաղաքականության արդյունավետության գնահատման քանակական ու որակական չափանիշները: Նման պարագայում հարկային արդյունավետ քաղաքականության վերաբերյալ ատենախոսությունում հեղինակի կողմից առաջարկվող մոտեցումները դառնում են ոչ այնքան համոզիչ:
2. Աշխատանքում դիտարկված հիմնահարցերի շրջանակում հեղինակի կողմից բավարար խորությամբ անդրադարձ չի կատարվել հարկային համակարգի

էկոլոգիզացիայի հիմնախնդիրներին: Այս առումով, ցանկալի կլիներ, եթե հեղինակի կողմից համալիր ուսումնասիրության արժանանար բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման գործում ՀՀ հարկային համակարգի ունեցած գործիքակազմը՝ վերջինիս գործունեության բարելավման նպատակով համապատասխան առաջարկությունների ներկայացնելու համար:

3. Ատենախոսությունում իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքում հեղինակի կողմից առաջարկվում է ստեղծել թափոնների վերամշակման և հարկային պարտավորությունների արտոնման փոխկապակցման շահադրդման լծակներ: Կարծում ենք, հեղինակը պետք է ներկայացնեք նաև դրանց ներդրման ու գործունեության ապահովման կոնկրետ մեխանիզմները, ինչի պարագայում միայն հնարավոր կլինեք գնահատել կատարված առաջարկության գործնական կիրառման հնարավորություններն ու արդյունավետությունը:
4. Աշխատանքում հարկային համակարգի գործունեության բարելավման նպատակով հեղինակի կողմից առաջարկվում է ակտիվացնել հարկերի խթանիչ գործառույթը: Աշխատանքի գիտագործնական նշանակությունը զգալիորեն կբարձրանար, եթե հեղինակի կողմից ներկայացվեին նաև կոնկրետ հարկատեսակների գծով տվյալ գործառույթի ակտիվացմանն ուղղված այնպիսի առաջարկություններ, որոնք չէին վտանգի հարկերի մյուս՝ ոչ պակաս կարևոր գործառույթների իրականացումը:

Եզրակացություն

Այնուամենայնիվ, նշված թերություններով հանդերձ՝ Սվետլանա Արմենի Մուրադյանի «Հարկային քաղաքականության բարելավման ուղիները ՀՀ լեռնահանքային արդյունաբերության ոլորտում» թեմայով ատենախոսությունը կարելի է որակել, որպես ինքնուրույն գիտական հետազոտություն, որտեղ դրված և լուծված են ՀՀ լեռնահանքային արդյունաբերության հարկային քաղաքականության բարելավման վերաբերյալ տեսական և գործնական կարևոր խնդիրներ, վերլուծության ու հետազոտության արդյունքում առաջարկված են գիտական նորույթ պարունակող հեղինակային մոտեցումներ:

Հրատարակված սեղմագիրը կազմված է ԲՈԿ-ի պահանջներին համապատասխան և համապատասխանում է ատենախոսության բովանդակությանը և արտացոլում դրա հիմնական դրույթներն ու արդյունքները:

Այսպիսով, Սվետլանա Արմենի Մուրադյանի «Հարկային քաղաքականության բարելավման ուղիները ՀՀ լեռնահանքային արդյունաբերության ոլորտում» համապատասխանում է «ՀՀ-ում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ կետերի, ինչպես նաև թեկնածուական ատենախոսություններին

ներկայացվող պահանջներին, իսկ հեղինակը արժանի է Հ.00.03 - «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի հայցվող գիտական աստիճանի շնորհմանը:

ԵՊՀ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի
ֆինանսահաշվային ամբիոնի վարիչ,
տ.գ.դ. պրոֆեսոր՝

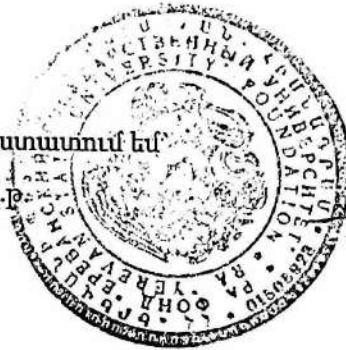
Հ.Գ. Մնացականյան

ԵՊՀ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի
ֆինանսահաշվային ամբիոնի դոցենտ
տ.գ.թ., դոցենտ՝

Գ.Տ. Կիրակոսյան

Ստորագրությունները հաստատում եմ՝
ԵՊՀ զիտքարտուղար, պ.գ.թ.

Լ.Ս. Հովսեփյան